

3. NOVEMBER MAGAZIN

29. I 2015.

BROJ 196

ISSN 2217-5628

Ekonomija kulture
Gorčin
Stojanović,
Nebojša Bradić
i Borislav
Miljanović

70 godina Aušvica
Sećanje kao
preduslov

Pad haških
begunaca
Dve decenije
zločina i
skrivanja

IZBORI U GRČKOJ:
POBEDA NOVE LEVICE

GRCIMA
PUK'O
KAIS

Nekoliko posljednjih godina Sandra Šulberg, filmska producentkinja i borac za ljudska prava, neprestano je na putu promovišući film „Nirnberg – lekcije današnjice“. Pozivi dolaze sa naoko različitih mesta, od univerziteta u Americi, Čileu i Kini, preko političara i policajaca u Vijetnamu, do udruženja advokata u Teheranu i Rusiji.

Priča o ovom dokumentarnom filmu jednako je zanimljiva kao i samo čuveno suđenje. „Nirnberg – lekcije današnjice“ se bavi zločinima koje je počinilo 24 visoko rangiranih pripadnika nacističke stranke u Nemačkoj za vreme Drugog svetskog rata, a režirao ga je otac Sandre Šulberg, čuveni američki producent Stjuart Šulberg. Film predstavlja kombinaciju originalnih snimaka iz sudnice na kojima vidimo i čujemo tužioce, kao i neke od optuženika kako sede sa

Film koji ponovo drma svet

Filmska producentkinja Sandra Šulberg u razgovoru sa **Marijom Šajkaš** govori o značaju dokumentarnog filma „Nirnberg – lekcije današnjice“ koji je napravio njen otac Stjuart Šulberg o najznačajnijem procesu u XX veku, njegovoj novoj svetskoj turneji i o uticaju Nirnberga na međunarodnu pravdu danas

tamnim naočarima, navodno zbog toga što su im smetala jaka svetla reflektora, u kombinaciji sa dokumentarnim snimcima ratom razorene Evrope i slikama koncentracijskih logora.

Pripremajući se za suđenje u

**Suđenje
nacistima**

Nirnbergu, američki tužilac Robert Džekson doneo je istorijsku odluku da kao dokazni materijal upotrebi fotografije i film, a braća Bad i Stjuart Šulberg, sinovi tadašnjeg predsednika Paramaut studija P.B. Šulberga, poslata su u Evropu da prikupe taj materijal. Stjuart je kasnije deo materijala iskoristio za film o suđenju u Nirnbergu koji je od njega naručila američka vlada koja se, usled drastične promene geopolitičke situacije, potom potrudila da film nikada ne bude prikazan van Nemačke. I to je bilo sve dok Sandra Šulberg sasvim slučajno nije otkrila prvi film svoga oca.

Dokumentarni film „Nirnberg – lekcije današnjice“ napravljen je pre nego što ste se rodili. Krajem pedesetih vaša porodica se vratila u Ameriku, a vaš otac produkciji i TV novinarstvu. Kako ste se osećali kad ste prvi put videli očev film?

Na moju veliku žalost, nisu me zanimali rani radovi mog oca koji je preminuo 1979. godine. Budući da nisam advokat ili istoričar Holokausta, kad sam film prvi put videla 2004. uopšte nisam znala šta da mislim, niti sam znala koliko je film precizan u onome što prikazuje. Provela sam potom dosta godina istražujući suđenje u Nirnbergu i tokom vremena razvila duboko poštovanje prema filmu. Zadatak mog oca bio je da

Bad Šulberg

Sandra Šulberg

u sat i po ispriča priču o nacističkom pokretu. Postoji veliki broj ljudi kojima, slično meni, nedostaje kontekst kad je u pitanju „Nirnberg – lekcije današnjice“ i zbog toga sam organizovala „svetsku turneju“. Da bih suđenju mogla da pristupim kontekstualno.

Opravdano sumnjate da je postojala namera da se film nikada ne prikaže u Americi, a vi ste ipak uspeali ne samo da otkrijete film, nego i da mu podarite još jedan život. Kad ste uopšte čuli da je vaš otac snimio „Nirnberg – lekcije današnjice“?

Direktor Berlinskog Festivala Diter Kosilk pozvao me je za Bijenale 2004. godine da budem urednik serije od 40 filmova koji su se ticali Maršalovog plana pomoći evropskim zemljama nakon Dru-

gog svetskog rata. Njegov predlog je bio da serijal započnemo filmom mog oca. Po njegovom mišljenju bilo je vrlo važno za savremenu nemačku publiku da ponovo otkrije da je i Nemačka bila obuhvaćena planom pomoći nakon rata i da se prikažu psihološke barijere koje su postojale između saveznika i Nemačke. Suđenje u Nirnbergu simbolizuje tu barijeru, uspostavljeno je ne samo kao način da se kazne počinioци zločina, već i da se tim simboličkim činom pruži prilika nemačkom narodu da se vrati u društvo civilizovanih naroda. Koliko mogu da se setim, to je bilo prvi put da sam videla očev film.

Otkrili ste da postoje dve verzije filma. Jedna za nemačku publiku i druga koja je trebalo

Različite oči

U društvima širom sveta principi Nirnberga zaživeli su u pravosuđu, pa je film i dalje aktuelan i važan. Istovremeno, naše kulture i istorijsko nasleđe nisu identični. Postoje li razlike u načinima na koje ljudi u različitim delovima sveta reaguju na film?

Do sada smo „Nirnberg – lekcije današnjice“ preveli na 12 jezika i polagano obilazimo različite zemlje i prikazujemo film. U istoj godini film je videla publika u Tokiju, Čileu i Pekingu i svi reaguju drugačije. U Kini je, na primer, prikazivanje filma otvorilo debatu o Kulturnoj revoluciji. Sa druge strane, ljudi u Rusiji i dalje osećaju direktnu vezu sa stradanjima u Drugom svetskom ratu i kod njih film rezonira na drugačiji način, uključujući prisećanje na doba Staljina.

U Vijetnamu smo prikazali film visoko rangiranim pripadnicima policije i političarima kojima je inicijalno bilo teško da prihvate film o međunarodnoj pravdi koji su napravili – Amerikanci. U Teheranu smo se sreli sa ljudima koji su pre gledanja filma bili ubeđeni da se Holokaust nikada nije desio. Imamo i arapsku verziju filma, i kada smo ga prikazali u Bahreinu publici koja je bila sačinjena od sudija, policajaca i političara, prišla mi je žena u kasnim dvadesetim, ćerka sudije koja je i sama porodični sudija, i rekla mi kako je pre nego što je gledala film „obožavala Hitlera“, ali da joj je tek sad jasno kako nije znala „ni polovinu priče“.

Nije valjda rekla da joj je Hitler bio idol?

Jeste, i to imam snimljeno. Ali, vidite, za razliku od Evropljana i Amerikanaca koji imaju da direktno iskustvo Drugo svetskog rata, za ljude u drugim delovima sveta ti događaji su mnogo apstraktniji. Zato i nastojim da film vidi što više ljudi u celom svetu.

FOTOGRAFIJE: ŠULBERG ARHIVA

da bude prikazana u Americi. U bioskopima je bila samo nemačka verzija.

Nakon smrti moje majke Barbare Gudrič Šulberg 2002, braća i ja smo polako krenuli da praznimo njen stan u Njujorku. Tu sam prvi put videla originale postera za film o Nirnbergu, kutiju sa dokumentima koji su se odnosili na film, kao i 16-mm verziju filma. Direktor Spilbergovog arhiva Holokausta Rej Levi bio je prvi koji mi je ukazao na važnost arhive. Polako sam sređivala arhivu i pronašla zvanična pisma i dokumenta američke vlade koja su se odnosila na pravljenje filma i njegovo prikazivanje. Rej Levi mi je pokazao kopije članaka objavljenih u Vašingtonu postu 1949. godine koji su se bavili nastojanjima departmenta za rat američke vlade da stopira emitovanje filma. Kada sam konačno pogledala američku verziju filma, odmah mi je palo u oči da ima privremeni tonski zapis, takoreći bukvalni prevod sa nemačkog, što je ukazivalo na to da je u pitanju nedovršena verzija filma. Na kraju sam ustanovila da „Nirnberg – lekcije današnjice“ nikada nije prikazan u američkim bioskopima.

Film je bio prikazan u bioskopima u tadašnjoj Zapadnoj Nemačkoj, gde je imao važnu ulogu u denacifikaciji i demokratizaciji zemlje – zadatak koji je bio važan mom ocu. Kontekstualno, film je u ono vreme takođe bio važan jer se delimično bazirao na fotografijama i filmskoj građi koja je prvi put bila upotrebljena kao dokazni materijal u sudnici. Možda je interesantno da spomenem da je prvi plan bio da Amerikanci i Rusi naprave zajednički film o suđenju. U jednom trenutku, međutim, Rusi su odustali od plana i napravili sopstveni film za koji su obećali da će biti prikazan samo u istočnom bloku. A onda su iznajmili bioskopsku salu u Njujorku i tu ga prikazali.

Pretpostavljam da je nakon pregledanja arhive usledila potreba za restauracijom očevoг filma?

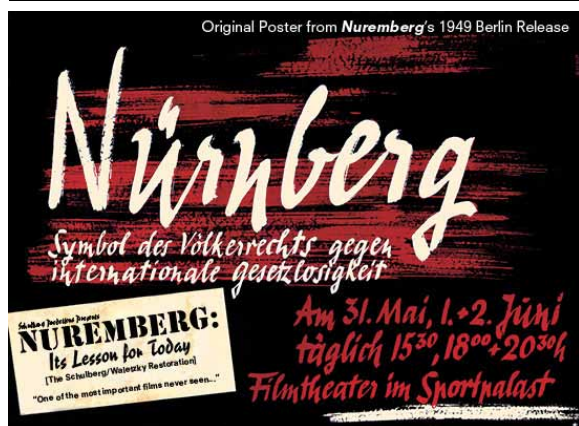
Da kojim slučajem nisam filmski

Poruke postera

U očevoj dokumentaciji pronašla sam prvi i drugi poster za film namenjen nemačkoj publici i oba postera nose, da tako kažem, znak da je jedan od razloga pravljenja filma bila i denacifikacija i demokratizacija nemačkog stanovništva. Tekst ispod postera iz 1948. glasi: „Put nacionalsocijalizma i vaš Firer“, iz koga vidimo da je namera bila da se filmom „targetiraju“ ljudi koji su u to vreme još verovali da je Hitler njihov vođa. Sudeći prema pismima moje majke, ljudi koji su bili lojalni nacističkom režimu dolazili su da pogledaju film, što je upravo ono čemu se moj otac nadao.

Sledeći poster iz 1949. ima drugačiji tekst, jer su u to vreme svi već znali šta je tema filma, pa je pisalo: „Sud naroda protiv međunarodnog bezakonja“, kojim se nemačkoj publici sugerisalo da se identifikuju sa odlukama Nirnberga.

producent, verovatno mi nikad ne bi palo na pamet da film restauriram i prikažem ga u Americi. Ovako je „Nirnberg – lekcije današnjice“ na neki način moja sudbina. Tokom istraživanja saznala sam da su moj otac i stric Bad Šulberg bili zaduženi da prikupe fotografski i filmski materijal koji je prikazan na suđenju i da je celom operacijom rukovodio režiser Džon Ford, koji je u to vreme bio direktor filmske jedinice Kancelarije strateških poslova američke vlade.

Takođe sam utvrdila da je tokom pripremanja „Nirnberg – lekcije današnjice“ mom ocu bilo na raspolaganju svega 40 sati filma snimljenog u sudnici, pa je zato u dokumentarcu i mnogo originalnog dokaznog materijala.

Film gledaocima otkriva različite načine savezničkog pristupanja ratnim zločinima. Jeste li za to vreme uspeli da ustanovite i zbog čega film nije bio emitovan u Americi?

Vrlo kratak odgovor na ovo pitanje bio bi da je „Nirnberg – lekcije današnjice“ postao kolateralna šteta hladnog rata. Rad na filmu bio je završen 1948, što je vreme kad su Amerikanci i Sovjeti postali smrtni neprijatelji, dok ih je film prikazivao kao saveznike. Fokus je bio na obnovi Evrope, a nemačka industrija i poljoprivreda postala je okosnica te obnove. Zvanična politika se okrenula obnovi Nemačke i budućnosti, pa više nije bilo poželjno da se američko javno mnjenje podseća na to koliko su mrzeli naciste i, po asocijaciji, čitav nemački narod.

Od suđenja u Nirnbergu prošlo je 60 godina, a poruke filma i dalje su savremene. Koje su lekcije Nirnberga danas najvažnije?

Stjuart Šulberg je izabrao naslov i podnaslov filma „Nirnberg – lekcije današnjice“ iz jednog, kako ga ja vidim, fascinantnog razloga. Prema papirima koje sam pronašla u arhivi moj otac i njegove kolege iz Vojne uprave plašili su se da će važnost suđenja za ratne zločine biti zaboravljena, iako je bilo

prošlo svega dve godine od kraja procesa. Film je, dakle, nastao iz namere da se nemačkoj publici ukaže na to da su odluke suđenja i dalje relevantne.

Hoću da istaknem da je Nemačka naučila lekciju Nirnberga bolje od većine drugih zemalja, uključujući Ameriku. Nemačka je među naj-snažnijim podržavaocima Međunarodnog krivičnog suda (MKS), dok Amerika čak nije ni članica. Nastojim da se „Nirnbeg – lekcije današnjice“ prikaže u što više gradova u Americi stoga što se nadam da će film možda izazvati interesovanje za suđenje u Nirnbegu, a samim tim i za MKS, jer je u pitanju kontinuitet, i da će građani SAD želeti da kao građani sveta uzmu učešće u podršci međunarodnom pravu. Iskreno mislim da većina Amerikanaca to želi.

Za zemlje bivše Jugoslavije iskustvo suđenja u Nirnbegu je od velike važnosti. Pratite li rad Haškog tribunala i šta mislite o ulozi medija u ratu? Vidite li neke paralele?

Haški tribunal je prvi međunarodni sud koji je u svemu pratio Nirnbeg i kao takav predstavlja prvu modernu vezu sa temeljima postavljenim u Nirnbegu. U pitanju je, takođe, prvi permanentni sud, tako da su principi oba tribunala ne samo povezani, nego i jednako važni. Poslednjih godina uspostavljeno je više sličnih međunarodnih tribunala i moj je utisak da oni koriste medije i film da bi preneli poruke o onome za šta se zalažu. Na primer, prošle godi-

Stjuart Šulberg

ne je izašao odličan film o Tribunalu u Siera Leoneu koji se zove Rat Don Don, ili u prevodu – Rat je završen.

Jedna od glavnih zamerki Haškom tribunalu je da njegov rad nije dovoljno transparentan. Mediji i, sledstveno, stanovnici bivše zemlje kažu da nemaju dovoljno informacija o pojedinačnim suđenjima.

Moj utisak je da su se tribuna- li koji su došli posle Haškog učili

na njegovom primeru. Od velike je važnosti da je Tribunal u Hagu koristio foto i video materijale kao dokaz u krivičnom postupku. Čini mi se da će biti sve više i više filmova koji istražuju ulogu Tribunala, kao i ulogu medija i filma u potrazi za pravdom. Na primer, dokumentarac iz 2011. „Granito, ili kako je diktator dolijao“ kao temu ima priču o dokumentarcu iz 1983. pod nazivom „Kad se planine tresu“, koji je pružio krucijalni dokaz za dovođenje gvatemalskog diktatora Efraina Monta pred lice pravde.